

Зигмунд Фройд

Тлумачення снів

Харків
«ФОЛІО»
2025

Розділ I

НАУКОВА ЛІТЕРАТУРА З ПИТАННЯ СНІВ

На сторінках цієї книжки я покажу, що певна психологічна техніка дозволяє тлумачити сни, осмислюючи раціональну сутність кожного з них та визначаючи його сенс і відповідне місце у перебігу свідомого психічного життя. Далі я маю намір висвітлити процеси, що обумовлюють химерність і незбагненність снів, і з цих процесів виснувати природу психічних сил, взаємо- чи протидія яких викликає сни. По чому моя розвідка добігне кінця, досягши царини, де проблема снів — у колі ширших питань — має розв'язуватися із залученням інших матеріалів.

Попередньо я представлю огляд праць інших авторів, а також сучасний стан проблеми снів у науці, оскільки у подальшому викладі я не часто матиму нагоду повертатися до цього. Попри тисячоліття зусиль, наукове розуміння снів зазнало дуже незначного поступу — факт настільки широко визнаний, що видається зайвим цитувати окремих авторів на його підтвердження. У працях, список яких я подаю у кінці своєї роботи, міститься чимало обнадійливих спостережень і доволі цікавого матеріалу з нашої теми, але нічого або дуже мало такого, що розкривало б сутність явища або переконливо розв'язувало якусь, бодай одну, з його загадок. Іще менше, звісно, дають зусилля освічених дилетантів.

Питання про сприйняття снів примітивними племенами у доісторичні часи і про його ймовірний вплив на формування тогочасних поглядів на світ і душу настільки цікаве, що я вкрай неохоче оминаю його обговорення у контексті своєї

розвідки. На разі, посилаючись, зокрема, на визнані праці сера Джона Лаббока, Герберта Спенсера, Едварда Б. Тейлора, зазначу, однак, що досягнути масштаби пов'язаних з цим питанням суджень ми зможемо, тільки виконавши завдання «тлумачення снів», що стоїть перед нами.

Доісторичне сприйняття снів, безперечно, відбилосся у ставленні до снів серед народів класичної давнини¹. Вони пов'язували свої сни зі світом надлюдських істот, у який вони вірили, і розуміли їх як одкровення від богів і демонів. Вони також не ставили під сумнів значення снів для кожної особи, яке полягало, зазвичай, у віщуванні майбутнього. Проте надзвичайне розмаїття змісту і впливу снів ускладнило узагальнення погляду на них і потребувало розподілу снів на різні групи, за їхньою важливістю і надійністю. Натомість, розуміння снів окремими філософами давнини визначалося, перш за все, їхнім ставленням до віщування. У двох присвячених сну творах Аристотеля сни вже стають предметом психології. Ми дізнаємося, що не боги посилають сни, і природа снів є не божественною, а радше демонічною, оскільки природа як така є демонічною, а не божественною, тобто сни приходять не як надприродні одкровення, а як робота людської душі, втім, пов'язаної з божеством. Сни визначаються активністю душі конкретної людини, що спить.

Аристотелю відомі деякі характеристики сну — зокрема, перетворення під час сну малих подразників на великі («людині здається, ніби вона йде крізь вогонь і відчуває жар, тим часом як незначне тепло діє на окрему ділянку її тіла»), і він виводить з цього висновок, що сни можуть доволі точно вказувати лікареві на перші ознаки змін у тілі, непомітні у притомному стані.²

¹ Подальша заувага спирається на наукову працю Бюхсеншютца 1868 р. (прим. авт.).

² Давньогрецький лікар Гіппократ згадує про з'язок снів з хворобою в одному з розділів своєї славетної праці (прим. авт.).

Видатні давні мислителі до Аристотеля вважали сон не породженням заснулої душі, а посланням з божественного боку, і вже тоді виокремилися дві протилежні течії, які відтак завжди впливатимуть на оцінку стану сну. Розрізняли правдиві, цінні сні, які посилались людині, щоб застерегти її чи відкрити їй майбутнє, і марнотні, оманливі, даремні сні, що мали на меті завести на манівці, занапастити.

Группе (Gruppe 1906, 2, стор. 930) подає класифікацію снів за згаданими ознаками у Макробія й Артемідора: «Сні поділяються на два класи. Приналежні до першого впливають лише на теперішній час (або минулий), однак нечинні щодо майбутнього і включають *εὐνία*, безсоння, і які безпосередньо відображають якусь картину або її протилежність — наприклад, голод або його втамування, а також *φαντάσματα*, які у фантастичний спосіб розширюють дану картину, як, наприклад, нічні жахи, *ephialtes*. Другий клас, з іншого боку, вважається вирішальним щодо майбутнього; до нього належать: 1) пряме пророцтво, отримане уві сні (*χρηματισμός*, *oraculum*), 2) провіщення прийдешньої події (*ὄραμα*, *visio*), 3) символічне видіння, що потребує інтерпретації (*ὄνειρος*, *somnium*). Ця теорія трималася впродовж багатьох століть».

Завдання «тлумачення снів» залежало від зазначеної варіативності їх оцінювання. Взагалі, від снів очікували серйозних наслідків, але не кожен сон одразу надавався до тлумачення і не завжди траплялося зрозуміти, чи зміст сну має якийсь неясний важливий сенс. Така ситуація підштовхнула людей до вироблення способу, за яким незрозумілий зміст сну заміняли на відповідний значущий. Позаяк найбільшого авторитету у тлумаченні снів у давніші часи зажив Артемідор Далдіанський, його детальна праця¹ компенсує нам втрачені твори на цю тему².

¹ Книжка Ονειροκρίτικá, «Тлумачення снів» (прим. пер.).

² Подальша історія тлумачення снів у Середньовіччя викладена у Дьєппена (1912) і у спеціальних дослідженнях М. Фьорстера (1910, 1911), Готтарда (1912) та ін. Щодо тлумачення сновидінь у євреїв пишуть Альмолі (1848), Амрам (1901), Льовінгер (1908) і не так дав-

Донауковий підхід до снів у давніх цілковито узгоджувався з їхнім світоглядом у цілому і проектував як реальність у довколишній світ те, що реальністю було тільки у їхньому психічному житті. Крім того, на їхньому сприйнятті снів відображалось враження, яке залишає сон у пробудженій свідомості зранку, як щось чуже, з потойбічного світу, що не поєднується з рештою елементів свідомості. Проте не варто гадати, буцімто в наші дні вчення про надприродне походження снів не знаходить прибічників: крім усіх святобожних і містичних письменників, які законно утримують колись широку царину надприродного, доки та залишається незавойованою науковцями, подибуємо також цілком розсудливих і не надто екстравагантних мислителів, які прагнуть у нез'ясованості природи й походження снів бачити аргументи на користь своєї релігійної віри в існування і втручання вищих духовних сил (Haffner, 1887). Поцінування царини сну деякими філософськими школами — наприклад, шеллінгіанцями — є очевидним відгомонам незаперечної в давнину божественності сну. Дискусія щодо пророчої сили снів теж досі триває, оскільки психологічні пояснення на разі не здатні охопити весь накопичений матеріал, хоча ті, хто тримається наукового способу мислення, схильні відкидати такі міркування.

Писати історію наукового вивчення снів тим складніше, що, попри успіхи в окремих питаннях, цілеспрямованого прогресу тут немає. Справа ніколи не доходила до закладення основи з надійно обґрунтованих результатів, на якій наступний дослідник міг би зводити міцну споруду. Натомість, кожен черговий автор наново береться за визначення координат. Якби я став розглядати авторів у хронологічному порядку, повідомляючи, яких поглядів дотримувався кожен щодо снів, то мусив би зрестися наміру зробити впорядкований загальний

но — Лауер (1913), який узяв до уваги психоаналітичний аспект. Про тлумачення сновидінь у арабів повідомляють Дрекслє (1909), Ф. Шварц (1913) і місіонер Тфінкджі (1913), у японців — Міура (1906) і Івая (1902), у китайців — Секер (1909—10), у індійців — Нереляйн (1912) (*прим. авт. у вид. з 1914*).

огляд сучасного стану проблеми. Тому я вирішив побудувати виклад радше на послідовному розгляді тем, ніж на внесках авторів; однак торкаючись кожної проблеми, я намагатимусь вказувати, в якій літературі пропонується матеріал до її розв'язання.

Не маючи змоги зібрати геть усю розпорошену по різних віддалених царинах літературу з даного предмета, я мушу просити своїх читачів про поблажливість щодо вичерпності переліку, але запевняю, що жоден основоположний факт чи важливу обставину я у своєму огляді не обминув.

Донедавна більшість авторів схилилися до об'єднання в одній темі питань сну як стану і сновидінь, зазвичай долучаючи до неї також сноподібні стани і явища на межі психопатології (галюцинації, видива, тощо). Новіші праці, як на те, навпаки, звужують тему, зосереджуючись на окремих аспектах сну. У зміні тенденції я вбачаю вияв переконання, що такі темні питання можливо висвітлити лише через серію детальних досліджень. Саме таке детальне дослідження, суто психологічного характеру, я нині пропоную. Я не мав істотних підстав братися до проблем сну як стану, оскільки це здебільшого царина фізіології, хоча одна з характеристик цього стану передбачає зміну функціонального середовища психічного апарату. Отож літературу з питань сну ми не розглядаємо.

Науковий інтерес до снів розподіляється за наведеними нижче темами, які почасти перехреснюються.

А. ЗВ'ЯЗОК СНІВ З ПРИТОМНИМ СТАНОМ

Наївне судження пробудженого полягає в тому, що сон — нехай навіть не надходячи з іншого світу — сновидця переносить деінде. Старий фізіолог Бурдах, якому завдячуємо ретельним і витонченим змалюванням феномену сновиддя, висловив це переконання у часто цитованому твердженні (стор. 474): «...денне життя зі своїми турботами та втіхами,

радощами й болями не повторюється у снах, а радше сни приходять, щоб звільнити нас від нього. Навіть якщо душа цілком була сповнена чимсь, якщо її країв глибокий біль або нагальна справа забирала всі сили розуму, сон або витворює щось відмінне від реальності, або по-новому комбінує лише окремі її елементи, або, у ключі нашого настрою, відтворює її суто символічну подобу».

І. Г. Фіхте (I, 541) у тому таки сенсі згадує «доповнювальні сни» [*Ergänzungsträumen*], змальовуючи їх як таємничий засіб самоцілющої природи духу. У подібний спосіб висловлюється Л. Штрюмпель у своєму широковідомому й справедливо високо поцінованому дослідженні природи і походження снів (стор. 16): «Сон забирає сновидця зі світу притомної свідомості...» (стор. 17): «Уві сні пам'ять практично втрачає упорядкований вміст свідомості, так само як її нормальну поведінку...», (стор. 19): «Через забуття, майже повне відокремлення розуму від звичного змісту і перебігу притомного життя...»

Переважає більшість авторів, однак, тримається протилежного погляду на зв'язок снів з притомним життям. Так Гаффнер зазначає (Haffner, 1887, стор. 19): «По-перше, сон продовжує притомне життя. Наші сни завжди тягнуться за уявленнями, які щойно склалися у нашій свідомості. Ретельне вивчення майже завжди знайде нитку, яка з'єднує сон з досвідом попереднього дня». Вігандт (Weygandt, 1893, стор. 6) прямо заперечує наведене вище твердження Бурдаха, «бо часто і, як видається, у переважній більшості снів, вони ведуть нас до повсякденного життя, і аж ніяк не звільняють нас від нього». Морі¹ (Maury, 1878, стор. 56) стисло формулює: «Nous rêvons de ce que nous avons vu, dit, désiré ou fait»². Дещо розлогіше Йессен стверджує у своїй книжці з психології з 1855 року

¹ Луї Фердинанд Альфред Морі — французький мистецтвознавець, архівіст і вчений-ерудит XIX ст. (*прим. пер.*).

² Ми снімо тим, що побачили, сказали, забажали чи зробили (*фр.*).

(Jessen, стор. 530): «Більшою чи меншою мірою зміст сновидінь завжди визначається індивідуальними рисами, віком, статтю, становищем, рівнем освіти, звичним способом життя, а також подіями і цілим досвідом особистого життя».

Найбільш безкомпромісний з цього питання філософ Я. Г. Е. Маас (J. G. E. Maass, 1805) у праці «Про пристрасті: «Досвід засвідчує справедливість нашого твердження про те, що найчастіше нам сниться те, на що спрямовані наші найпристрасніші бажання. А отже наші жадання мають впливати на появу наших сновидінь. Честолюбець бачить уві сні здобуті (можливо, тільки у його уяві) або майбутні лаври, тимчасом як сні закоханого сповнені предметом його солодких надій... Усі чуттєві жадання чи відразі, що до часу дрімають у серці, щойно вони пробуджуються з якоїсь причини, можуть викликати певний сон у сенсі пов'язаних з ними уявлень, або ж ці уявлення домішуються до сну, що вже виник». (Цит. за фон Вінтерштейном. Zbl. für Psychoanalyse, 1812).

Не відрізнялася також думка стародавніх про залежність змісту снів від життя. Цитую за Radestock (стор. 139): «Коли Ксеркс перед походом на греків не дослухався добрих порад, а піддався впливу постійних снів, старий тлумач снів, перс Артабан, дуже влучно сказав йому, що сні здебільшого містять те, про що людина думала ще вдень».

У Дидактичній поемі Лукреція «Про природу речей» читаємо (Книга IV, вірш 958):

Що виняткової в кожного з нас вимагає уваги,
Те й уві сні переважно в нас крутиться перед очима:
Так, уві сні веде справи правник, порядкує закони,
Вождь поривається в бій, за уявною битвою стежить,
А мореплавці — така вже їх доля — з вітрами воюють,
Я ж — на природу речей невсипущу скеровую думку
Й мовою предків, до чого дійшов,— на письмі викладаю.
Що не візьми — всі науки, мистецтва, заняття всілякі
Поночі голову нам, щойно сон завітає, морочать.¹

¹ Уривок подається у перекладі А. Содомори.

Цицерон (De Divinatione II, LXVII) говорить те, що згодом ствердив Морі: «Все це здебільшого відбувається у душі, як сліди того, про що ми у притомному стані думали або що робили».

Суперечність двох поглядів на взаємозалежність снів і притомного стану, мабуть, нерозв'язна. Тут доречно згадати Ф. В. Гільдебрандта (Hildebrandt, 1875), який вважає, що своєрідність феномену сновиддя взагалі можна описати лише за допомогою «низки контрастів, які часто переходять у суперечності» (стор. 8). «Перший з цих контрастів, — пояснює він, — полягає в тому, наскільки життя уві сні, з одного боку, повністю відокремлене від реального життя, замкнене у собі, а з іншого боку — наскільки ці два життя переплетені і перебувають у постійній взаємозалежності. Сновиддя є строго відокремленим від дійсності, пережитої у притомному стані, сказати б — герметично замкненим буттям, відтятим від реального життя непрохідною прірвою. Воно відриває нас від дійсності, стирає нормальні спогади про неї, переносить нас в інший світ, в іншу життєву історію, що не має нічого спільного з реальною». Гільдебрандт провадить далі, мовляв, коли ми засинаємо, все наше буття зникає разом з його звичними формами, наче за нами «замкнулися невидимі двері». Уві сні особа може поїхати, скажімо, на острів Св. Олени, щоб відвезти ув'язненому там Наполеону зразок елітного Мозельського вина. Екс-імператор люб'язно зустрічає сновидця і той відчуває прикрість, коли пробудження руйнує таку цікаву ілюзію. Особа починає порівнювати сон з дійсністю. Виноторговцем вона ніколи не була і не мала наміру стати. Морських виправ не здійснювала і в жодному разі ніколи не думала побувати на острові Св. Олени. До Наполеона взагалі не відчуває жодної симпатії, а скоріше має вроджену патріотичну неприязнь. До того ж цієї особи ще й на світі не було, коли Наполеон помер на тому острові. Думати про будь-які особисті прихильності немає жодних підстав. Таким чином сон видається геть стороннім явищем, що

вклинилося між двома досконало пов'язаними між собою відрізками цілком послідовного у своєму перебігу притомного життя.

«А однак, — зазначає далі Гільдебрандт, — те, що видається суперечністю, є правдивим і правильним. Я маю на увазі, ця замкненість і відособленість іде руч-об-руч з найтіснішим зв'язком і спорідненістю. Ми можемо навіть ствердити: хоч би чим був сон, він черпає з дійсності і з духовного життя, яке розгортається у цій дійсності... Хоч би як сон переробляв ці матеріали, він ніколи не відокремитися від реального світу і його найбільш комічні й химерні форми мають живитися з того, що або пройшло перед нашими очима у реальному житті, або вже посіло те чи інше місце у нашому притомному мисленні — коротко кажучи, з того, що ми пережили у своєму фізичному або внутрішньому житті».

Б. НАПОВНЕННЯ СНІВ. ПАМ'ЯТЬ УВІ СНІ

Те, що весь матеріал, який, принаймні, творить зміст сну, так чи інакше походить з досвіду, що відтворюється, пригадується уві сні, слід визнати безперечно. Проте хибно було б гадати, що зв'язок наповнення сну з притомним життям можна віднайти шляхом простого порівняння. Такий зв'язок потребує тривалих і ретельних пошуків і часто залишається прихованим. Причина полягає у низці особливостей, які виявляє уві сні пам'ять, і які донині не пояснені остаточно, хоча їх відзначає чимало дослідників. Варто буде уважно розглянути ці особливості.

Трапляється, що пояснити по пробудженні зміст сну, спираючись на особисті знання й досвід, неможливо. Пам'ятаючи, що саме наснилося, людина не пригадує, щоб мала щось подібне у житті. Неясність походження змісту схиляє повірити у самопродуктивний характер сновиддя, аж доки — часто, по тривалому часі — новий досвід відтворює втрачений спогад про попереднє переживання і у такий спосіб роз-

криває джерело сну. Тож слід визнати, що уві сні ми знаємо і пам'ятаємо речі, недоступні нашій пам'яті у притомному стані¹.

Наочний приклад такого роду з власного досвіду наводить Дельбьоф (Delboeuf, 1885, стор. 170). Він побачив уві сні вкритий снігом двір власного будинку і знайшов двох похованих під снігом напівзамерзлих ящірок. Як любитель тварин, чоловік зігрів маленькі створіння і влаштував їх у невеликій заглибині у мурі. Він також дав їм кілька листочків маленької папороті, яка росла на стіні, знаючи, що тваринки дуже її люблять. Уві сні він знав назву рослини — *Asplenium ruta muralis*. Сон тривав і, після переміни теми, знову повернув Дельбьофа до ящірок. На свій подив, він побачив двох нових звірят на залишках папороті. Він перевів погляд на поле і побачив п'яту, а тоді шосту ящірку, що прямували до нірки у мурі, й, нарешті, вся дорога вкрилася ящірками, що сунули у цьому напрямку.

Дельбьоф знав латинські назви лише для лічених рослин і, по пробудженні, не пригадував, що то за *Asplenium*. На власний неабиякий подив, він переконався, що така папороть справді існує. *Asplenium ruta muraria* — такою виявилася її точніша назва, що була трохи спотворена уві сні. Випадковий збіг видавався малоймовірним, однак Дельбьоф не міг збагнути, як він дізнався уві сні назву *Asplenium*.

Сновидіння наснилося у 1862 році. За шістнадцять років потому філософ відвідав одного з друзів, який показав йому невеличкий альбом з засушеними квітами, які у деяких районах Швейцарії продають на згадку туристам. Гортаючи гербарій, він віднайшов потрібний спогад, упізнавши власний почерк у підписах під рослинами. Тепер зв'язок було встановлено. Сестра згаданого друга відвідала Дельбьофа під час своєї весільної подорожі 1860 року, за два роки до

¹ За твердженням Waschide (1911), неодноразово відзначалося, що у своїх снах люди вільніше і краще, ніж по пробудженні, розмовляють іноземною мовою (прим. авт. у вид. з 1916).

сну з ящірками. Саме цей гербарій вона купила у подарунок братові, і Дельбьоф — на її прохання — написав латинські назви рослин під диктування одного ботаніка.

Випадок допоміг Дельбьофу простежити також зв'язок іншого елементу сну з забутим джерелом. У 1877 році йому до рук потрапив старий ілюстрований журнал, у якому чоловік побачив картину процесії ящірок зі свого сну 1862 року. Примірник походив з 1861 року, а Дельбьоф пригадав, що на той час він підписувався на це видання.

Наявність уві сні пам'яті, недоступної пробудженій свідомості, настільки дивовижна і теоретично важлива, що я хотів би згадати про інші випадки «гіпермнестичних» снів. Морі розповідає, що йому певний час не йшло з голови слово *Mussidan*. Він знав, що це назва французького міста, але нічого більше. Якоїсь ночі йому наснилася розмова з особою, яка повідомила, що вона з Мюсідана, а на його запитання, де розташований Мюсідан, відповіла, що це повітове місто у департаменті Дордонь. Прокинувшись, Морі не надав ваги відомостям зі сну; проте географічний довідник підтвердив її цілковиту поправність. У цьому випадку додаткова інформації зі сну справдилася, але забуте джерело знання не було встановлене.

Йессен (Jessen, 1855, стор. 551) переповідає подібний випадок з давнішої доби: «Сюди ж відносимо, зокрема, сон Скалігера Старшого (за Hennings, 1784, стор. 300), який написав оду на честь видатних веронців, а уві сні до нього звернувся чоловік, який назвався Бруньйолусом, нарікаючи, що його несправедливо забуто. Хоча Скалігер не пригадував такого імені, він таки включив його у текст оди, а від його сина згодом дізнався у Вероні, що той Бруньйолус раніше був там знаним критиком».

Маркіз д'Ерве де Сен-Дені розповідає про гіпермнестичний сон, особливість якого в тому, що інший, наступний по ньому сон розкриває зв'язок, не визначений у першому сні (за Vaschide, 1911, стор. 232): «Мені колись приснилася юна жінка з золотавим волоссям, яка розмовляла з моєю сестрою,

показуючи їй, як гаптувати гладдю. Уві сні вона здавалася мені знайомою, я навіть думав, що неодноразово бачився з нею. Після пробудження, я виразно бачив перед собою її обличчя, але не міг визначити, чиє воно. Я знову заснув, і сон повторився. Цього разу я озвався до русявки і запитав її, чи не випадала мені приємність бачитися з нею раніше. Авжеж, відповіла дама, пригадайте морський курорт Порнік. Я одразу прокинувся знову і тепер уже точно знав детальні обставини знайомства з цією чарівною особою».

Той самий автор (так само за Vaschide, стор. 233) повідомляє: відомий йому музикант почув уві сні мелодію, яка видалася йому абсолютно новою. Лише за кілька років він виявив її у старовинній збірці музичних творів, хоча не пригадував, щоб він колись раніше її переглядав.

Повідомляють, що Майерс (Myers) опублікував цілу збірку таких гіпермнестичних снів, на жаль мені не доступну (*Proceedings of the Society for psychical research*¹). Я маю на увазі, кожен, хто досліджує сни, має визнати поширеність такого явища, коли сон містить знання і спогади, про які спостерігач не здогадується у притомному стані. У психоаналітичній роботі з невротичними пацієнтами, про яку розповім згодом, я регулярно маю нагоду доводити їм, що вони посідають у своїй пам'яті цитати, вульгарні вислови, яким послуговуються уві сні, хоча забувають їх у повсякденному житті. Я поділюся тут одним невинним випадком гіпермнестичного сну, з огляду на те, як легко знайшлося джерело інформації, доступне тільки уві сні.

Одному пацієнтові тривалий час снилося, що він частується у кав'ярні «кунтушувкою». Але розповівши про це, він запитав, що воно таке — він ніколи не чув цієї назви. Я відповів, що «кунтушувка» — це польський шнапс, і він не міг вигадати назву уві сні, оскільки вона давно відома з реклами. Спершу чоловік не хотів мені повірити. Та за кілька днів, здійснивши у кав'ярні свій сон, він помітив назву на реклам-

¹ Праці Товариства психологічних досліджень (англ.).

ному плакаті на вулиці, якою він проходив щонайменше двічі на день упродовж кількох місяців.

Я особисто переконався на власних снах, що визначити походження окремих елементів їхнього вмісту допомагають випадковості. Так, за роки до написання цієї книжки, мені часто снилася дуже проста дзвіниця, якої я наяву, здавалося, ніколи не бачив. Тоді, якось, я упевнено впізнав її на невеличкій станції між Зальцбургом і Райхенгалем. Це сталося наприкінці 1890-х, а я вперше проїхав тією лінією залізниці у 1886-му. У подальшому, коли я вже впритул вивчав проблеми снів, мене дратувало часте повторення у снах певної дивної місцевості. Я бачив — завжди ліворуч від себе — темне приміщення з кількома гротескними фігурами з пісковика. Туманний здогад, на який я не надто покладався, підказував мені, що то вхід до винарні; однак я не спромігся з'ясувати ні значення, ні походження того сну. 1907 року я приїхав до Падуй, де, на свій превеликий жаль, не бував з 1895-го. Той перший візит до чарівного університетського міста мене розчарував, оскільки я не мав можливості оглянути фрески Джотто у Мадонна-дель-Арена: я повернувся з півдороги до каплиці, бо мені сказали, що того дня вона була зачинена. У свій другий візит, за дванадцять років, я планував надолужити це і перш за все вирушив до Мадонна-дель-Арена. Дорогою до неї, ліворуч від себе — ймовірно, у місці, де я повернув назад у 1895 році, — я побачив приміщення з кам'яними фігурами, яке так часто мені снилося. Насправді воно виявилось входом до літнього ресторану.

Одне з джерел, з яких черпають сни, — його не охоплюють спогади і повсякденна робота свідомості — це дитячий період життя. Я згадаю деяких авторів, які це відзначили і підкреслили у своїх працях:

Гільдебрандт (Hildebrandt, 1875, стор. 23): «Я вже визнав, що сон іноді напрочуд виразно відтворює деякі дуже віддалені і навіть забуті події з дуже ранніх часів нашої душі».

Штрюмпель (Strümpell, 1877, стор. 40): «Справа видається іще очевиднішою з огляду на те, як сон іноді видобуває з-під

масивних нашарувань уламків пам'яті про пізніші періоди образи раннього дитинства — картини місцевостей, речі, по-статі — геть незайманими, у цілковитій свіжості початкового сприйняття. Ідеться не лише про ті враження, які залишили глибокий відбиток у ті часи чи які сприймалися як важливі й психологічно цінні, а нині повертаються уві сні як фактичні спогади, з яких користується пробуджена свідомість — глибина пам'яті сну сягає тих образів людей, речей, місць і подій найбільш раннього дитинства, які були заледве помічені свідомістю, чи не мали психологічної цінності, чи давно її втра-тили, через що, по пробудженні, видаються геть новими і не-знайомими, аж доки буде виявлене їхнє раннє походження».

Фолькельт (Volkelt, 1875, стор. 119): «Показово, як щедро наповнюються сні спогадами дитинства й отроцтва. Сон на-стійливо нагадує нам те, про що ми більше не думаємо, що для нас давно втратило значення».

Владарювання снів над спогадами дитинства, здебільшого малодоступними звичайній пам'яті, викликає появу цікавих гіпермнестичних снів, деякими прикладами яких я так само хочу тут поділитися.

Морі (Maury, 1878, стор. 92) розповідає, що в дитинстві, мешкаючи у рідному містечку Мо, він часто бував у сусідньо-му Трільпорті, де його батько керував будівництвом мосту. Якоїсь ночі йому наснилося, що він знов у Трільпорті і ба-виться на вулиці того містечка. До нього підходить чоловік у спецівці. Морі питає, як його звати; чоловік подає ім'я К. і каже, що він охоронець мосту. Прокинувшись, Морі поста-вив під сумнів достовірність такого спогаду і спитав стару служницю, що була з ним з його дитинства, чи пригадує вона людину з таким ім'ям. Авжеж, відповіла жінка, він був охо-ронцем мосту, який зводив тоді ваш батько.

Той таки Морі наводить (там же, стор. 143—144) інший приклад правдивості відтвореної уві сні пам'яті дитинства. Певний мсьє Ф., дитинство якого минало у Монбрізоні, за двадцять п'ять років після переїзду в інше місце вирішив відвідати рідне місто й давніх друзів, яких давно не бачив.

ЗМІСТ

Передмова до першого видання	3
Передмова до другого видання	5
Передмова до третього видання	6
Передмова до четвертого видання	8
Передмова до п'ятого видання	8
Передмова до шостого видання	9
Передмова до восьмого видання	9

ТЛУМАЧЕННЯ СНІВ

Розділ I. Наукова література з питання снів	13
Розділ II. Метод тлумачення снів. Зразок аналізу	103
Розділ III. Сон є здійсненням жадання	127
Розділ IV. Деформація снів	138
Розділ V. Матеріал і джерела снів	166
Розділ VI. Робота сну	273
Розділ VII. Психологія процесів сну	485
Бібліографія	586